



## پویایی‌های ژئواستراتژیک مناطق شمال شرق هند: تحلیلی از «سیاست اقدام در شرق» هند و روابط آبی آن با چین



دکتر حنیفه ریگی\*

This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

### چکیده

مناطق شمال شرق هند از مناطق دورافتاده هند است که علیرغم اینکه جز مناطق کم توسعه یافته هند است، اما از موقعیت استراتژیک و ژئوپلتیکی ویژه‌ای برخوردار است. موقعیت جغرافیایی منحصر به فرد این مناطق و دسترسی آن به همسایگان شرقی و جنوب شرقی هند این مناطق را به دروازه «سیاست اقدام در شرق» هند تبدیل کرده است. به همین دلیل مقامات هند خصوصاً پس از سال ۲۰۱۴ و روی کار آمدن نارندرا مودی، توسعه این مناطق را در اولویت خود قرار داده‌اند. از سوی دیگر، یکی دیگر از ویژگی‌های مهم این مناطق این است که محل عبور رودخانه مشترک هند و چین (رودخانه براهماپوترا) هستند. هند و چین در حوضه آبریز براهماپوترا با انعقاد تفاهم‌نامه‌هایی برای تبادل داده‌های آبی با یکدیگر تعاملات گسترده‌ای داشته‌اند. در سالهای اخیر با وجود تفاهم‌نامه‌های آبی، همکاری‌های آبی مؤثر بین دو کشور کاهش یافته و تنش‌های آبی افزایش یافته است. این پژوهش در تلاش است به این سوال پاسخ دهد که چه عاملی یا عواملی باعث افزایش تنش‌های آبی بین هند و چین شده است؟ ادعای این پژوهش این است که اقدامات توسعه محور هند در مناطق شمال شرق در راستای «سیاست اقدام در شرق» هند با تقویت اختلافات ژئوپلتیکی بین هند و چین از جمله عواملی است که موجب افزایش تنش‌های آبی هند با چین شده است. در این پژوهش از روش کتابخانه‌ای و استناد به منابع مکتوب مانند کتاب، مقاله و نیز سایت‌های اینترنتی استفاده شده است.

### کلیدواژگان

چین، سیاست اقدام در شرق، سیاست نگاه به شرق، هند، مناطق شمال شرق هند، هیدروپلتیک

\* گروه مطالعات جنوب و شرق آسیا و اقیانوسیه، دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران، تهران، ایران / نویسنده مسئول /

ایمیل: [hriqi@ut.ac.ir](mailto:hriqi@ut.ac.ir)

## مقدمه

مناطق شمال‌شرق هند از مناطق دور افتاده هند است که دارای موقعیت ژئوپلیتیکی و استراتژیک خاصی است. یکی از ویژگی‌های مهم این مناطق عبور رودخانه مشترک هند و چین (رودخانه برهماپوترا) از میان آنها می‌باشد. علاوه بر آن، موقعیت جغرافیایی منحصربه‌فرد این مناطق و دسترسی آنها به همسایگان شرقی و جنوب شرقی هند، شرایط مناسبی را برای مقامات هند فراهم کرده است تا «سیاست نگاه به شرق» را از طریق این مناطق محقق کنند. اما توسعه نیافتگی این مناطق چالش جدی برای تحقق این سیاست هند بوده است. چین از مخالفان جدی طرح توسعه این مناطق است.

هند و چین که روابط تجاری بسیار گسترده‌ای در سال‌های اخیر با یکدیگر داشته‌اند، در حوزه آبی نیز اختلافات بسیاری با یکدیگر داشته‌اند. همکاری‌های آبی هند و چین در حوضه برهماپوترا<sup>۱</sup> خصوصاً در زمینه اشتراک‌گذاری داده‌های هیدرولوژیکی از سال ۲۰۰۲ آغاز شد. به طوری که چندین تفاهم‌نامه بین دو طرف در این خصوص منعقد شد. در ابتدا، فرآیند اشتراک‌گذاری داده‌های آبی بین دو کشور به صورت رایگان از سوی پکن انجام می‌گرفت. اما پس از سال ۲۰۰۸، علیرغم اینکه طرفین با تفاهم‌نامه موافق بودند چین برای ادامه همکاری در زمینه اشتراک‌گذاری داده‌های هیدرولوژیکی هند را ملزم به پرداخت وجه کرد؛ در حالی که پکن داده‌ها را به صورت رایگان در اختیار بنگلادش قرار می‌داد (Vij et al., 2024: 5). مقرر شد هند به منظور آگاهی دقیق‌تر از وقوع سیل‌ها، برای داده‌های مهم مربوط به سیلاب‌های ناشی از رودخانه برهماپوترا سالیانه ۸/۲ میلیون رویه به پکن پرداخت کند (Mundhra, 2022). با این حال، پس از مدتی، داده‌های هیدرولوژیکی از دسترس هند خارج شد و همکاری بین دو کشور در این زمینه پایان یافت. در سال ۲۰۱۸ مجدداً تفاهم‌نامه مربوط به اشتراک‌گذاری داده‌های آبی بین دو کشور تجدید شد اما علیرغم این تفاهم‌نامه‌ها عملاً همکاری جدی بین دو کشور صورت نگرفت (Baruah et al., 2023: 5). چین در بخش‌های مختلفی از جمله در حوزه تجارت، همکاری‌های گسترده‌ای با هند داشته است؛ اما در حوزه آب که در شرایط عادی در قلمرو «سیاست سفلی»<sup>۲</sup> به شمار می‌رود همکاری‌های موثری بین دو کشور شکل نگرفته؛ در عوض، تنش‌های آبی افزایش یافته است. سوالی که در اینجا مطرح می‌شود این است که طی سالیان اخیر چه عامل یا عواملی سبب افزایش تنش‌های آبی هند با چین شده است؟ ادعای این پژوهش این است که اقدامات توسعه‌محور هند در مناطق شمال‌شرق در راستای «سیاست اقدام در شرق» هند با تقویت اختلافات ژئوپلیتیکی بین هند و چین از جمله عواملی است که موجب افزایش تنش‌های آبی هند با چین شده است. برای آزمون فرضیه از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. در این روش، برای گردآوری داده‌ها از منابع مکتوب مانند کتاب، مقالات، و نیز سایت‌های اینترنتی بهره گرفته شده است. هدف این مقاله بررسی سیاست‌های توسعه‌ای هند در مناطق شمال‌شرق در قالب «سیاست اقدام در شرق» هند

<sup>۱</sup>. Brahmaputra

<sup>۲</sup>. Low politics

<sup>۳</sup>. هر نوع تعاملی را نمی‌توان همکاری نامید. همکاری می‌تواند مثبت، منفی یا خنثی باشد. برای مثال، همکاری‌های منفی عبارتند از: همکاری نامتقارن، همکاری اجباری و همکاری چیره‌جویانه.

و تأثیر آن بر تعاملات آبی هند با کشور چین است.

### ۱- پیشینه

نویسندگان مقاله «فراتر از مرز: بررسی پویایی پیچیده تنش‌های آبی بین هند و چین» این استدلال را دارند که تنش‌ها در حوزه آبهای مرزی اغلب تنش‌های ژئوپلیتیکی موجود بین هند و چین را تشدید کرده است (Manhas, & Yadav, 2024). باروا و همکارانش میراث شبه‌قاره را عامل رقابت ژئوپلیتیکی پیچیده در حوزه رودخانه براهماپوترا می‌دانند که در آن هر دولت ساحلی دارای منافع و برنامه توسعه متفاوتی است که مانع از شناسایی منافع مشترک برای همکاری آبی می‌شود (Baruah et al., 2023: 5). جیوتی دکا نیز استدلال می‌کند که تنش‌های اولیه در براهماپوترا بین هند و چین احساس ناامنی فزاینده‌ای در ذهن مردم مناطق شمال شرق هند ایجاد کرده است. از نظر وی «هژمونی آبی» چین در براهماپوترا تهدیدی برای «امنیت ملی» هند به شمار می‌رود (Jyoti Deka, 2021).

در خصوص «سیاست نگاه به شرق» و نسخه جدیدتر آن «سیاست اقدام در شرق» استدلال ازوکوم (۲۰۲۲) بر این استوار است که سیاست‌های دولت چین بر بسیاری از منافع ملی هند تأثیر گذاشته است. اولاً، منافع سیاست شرق هند تحت تأثیر «ابتکار کمربند و جاده» چین تضعیف و به چالش کشیده شده است. دوم، سیاست آسیای جنوبی چین باعث شده که سلطه و موقعیت هژمونیک هند در جنوب آسیا به چالش کشیده شود. سوم، «سیاست اقدام در شرق هند» به دلیل فعالیت‌های مربوط به پروژه «ابتکار کمربند و جاده» چین در اطراف منطقه اقیانوس هند مختل شده است. چهارم، فعالیت‌های مرتبط با کمربند و جاده چین، رویای هند برای تسلط بر منطقه اقیانوس هند را تهدید کرده است (Ozukum, 2022). مقاله «سیاست خارجی هند: تحولی از نگاه شرق به سیاست اقدام در شرق» معتقد است سیاست نگاه به شرق هند در قالب روابط هند با کشورهای همسایه شرقی مدت‌ها قبل از قرن ۱۲ و ۱۳ میلادی شروع شده است، در دوران معاصر نیز نباید از نقش نهر و سیاست خارجی آن بر ایجاد ارتباط با همسایگان شرقی هند غافل شد (Khatik & Bhandari, 2021). استدلال براگتا بر این است چشم‌انداز تاریخی و ژئوپلیتیک در بازنمایی سیاست خارجی تعامل هند با کشورهای جنوب شرقی آسیا از قبل در طول جنگ و همچنین پس از دوران جنگ سرد آغاز شده است (Bragta, 2021).

بررسی ادبیات موجود نشان می‌دهد آثار موجود هریک به صورت جداگانه‌ای به موضوع آبهای مرزی بین دو کشور و نیز سیاست اقدام در شرق پرداخته‌اند اما در هیچکدام از این آثار به این دو موضوع در کنار هم پرداخته نشده است. اگرچه در خصوص اختلافات آبی دو کشور تحلیل‌های منطقی درباره وجود پیچیدگی بین ژئوپلیتیک و هیدروپلیتیک ارائه شده است اما خلأ موجود در این آثار ناشی از دید کلی آنها نسبت به این پیچیدگی‌ها است بدون بررسی سیاست‌ها یا اقدامات غیرآبی خاص که می‌تواند بر تعاملات پیچیده ژئوپلیتیکی و هیدروپلیتیکی دو کشور اثر بگذارد. از این رو، این پژوهش درصدد است نشان دهد چگونه خط‌مشی سیاسی در عرصه غیر آبی (سیاست اقدام در شرق در عرصه سیاست خارجی) می‌تواند بر پیچیدگی تعاملات ژئوپلیتیکی و هیدروپلیتیکی آن با کشور همسایه‌اش تأثیر بگذارد؛ در واقع نشان دهد که چگونه دنبال کردن یک سیاست خارجی خاص

می‌تواند اختلافات آبی بین دو کشور دارای آبهای مشترک را وارد حوزه سیاست اعلیٰ کند.

## ۲- چارچوب مفهومی

مطالعات هیدروپلیتیکی منجر به شکل‌گیری ایده‌های مختلف و نظرات مناقشه‌انگیزی در زمینه رابطه سیاست و منابع آب در بین دانشگاہیان و سیاستمداران شده است. در حالی که برخی به بحث مدیریت تعارضات آبی از طریق یک رویکرد نهادی کارکردگرایانه پرداخته‌اند، گروهی نیز درصدد هستند تا ماهیت پیچیده سیاسی توسعه آب را مورد تأکید و نظریه‌پردازی قرار دهند (Nagheebay and Warner, 2018: 839-840).

تئوری‌های هیدروپلیتیکی کلاسیک گذشته عمدتاً تحت تأثیر دو نوع تئوری روابط بین‌الملل بوده‌اند: ۱. نئونهادگرایی و ۲. نئورئالیسم. طبق نظر نئونهادگرایان مفهوم قدرت تنها عامل تعیین‌کننده روابط بین کشورها نیست. آنها باور بر امکان همکاری میان دولت‌ها از قبیل انعقاد معاهدات آبی از طریق نهادها را دارند. اما نئورئالیسم بر این باور است که دولت‌ها کنشگران عقلانی هستند که به دنبال بیشینه‌سازی قدرت نسبی خود در مقایسه با سایر کنشگران هستند. طبق این مکتب فکری، همکاری آبی بین دو کشور زمانی که دغدغه‌های اصلی آنها مسائلی از جمله حاکمیت، تمامیت ارضی و امنیت را نشانه گرفته باشد با شکست مواجه می‌شود (Allouche, 2020).

علاوه بر دو نظر فوق، یک حالت سوم نیز وجود دارد که کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بر اساس این نگاه سوم، تعاملات آبی در بافت سیاسی بزرگتر عمل می‌کند، بدین معنا که روابط آبی کشورها تحت تأثیر موضوعات سیاسی میان آنها است (Zeitoun et al., 2011). مدیریت آبهای رودخانه‌های فرامرزی نه در خلأ بلکه تحت تأثیر یک چشم‌انداز پیچیده سیاسی و اقتصادی صورت می‌گیرد، که به دور از این عوامل مدیریت این آبها چالش‌برانگیز خواهد شد. در چالش‌های آبی مرزی یک منطقه، نه تنها سیاست‌های شگرف و برنامه‌های مدیریت آب تأثیرگذار است بلکه واقعیت‌های سیاسی نیز از اهمیت بسزایی برخوردار هستند (Institute for Defence Studies and Analyses, 2010). اما آنچه که سبب غفلت از این جنبه مهم در درک تعاملات آبی شده است تمرکز صرف بر «تعارض» یا «همکاری» در مدیریت آبهای مرزی است که سبب شده روابط پیچیده آبی بیش از حد ساده شود و ملاحظات سیاسی مهم نادیده گرفته شود. بسیار مهم است درک شود که تضاد و همکاری اغلب با هم همزیستی دارند، و متقابل و در دو سر یک طیف قرار ندارند. این دیدگاه ظریف می‌تواند به جلوگیری از نادیده انگاشتن عوامل سیاسی کلیدی در درک تعاملات آبهای فرامرزی کمک کند. بر این اساس، میروماچی و آلن اذعان می‌کنند که مدیریت آبهای فرامرزی شامل هر دو تعارض و همکاری است که به عنوان بخشی از یک فرآیند سیاسی آشکار می‌شود. بنابراین، مفهوم «تعامل آبهای فرامرزی» باید به عنوان یک پدیده پویا و دارای بار سیاسی درک شود که هم تنش و هم همکاری را در بر می‌گیرد (Mirumachi and Allan, 2007).

<sup>1</sup>. High Politics

در حوزه آبهای مرزی، سدسازی و امور توسعه آبی از جمله چالش‌های بین دو کشور بالادست و پایین دست محسوب می‌شود که در بسیاری مواقع به منازعه بین دو طرف منجر می‌شود. سوینگیدو (۲۰۰۹)؛ (Swyngedouw (2009) استدلال می‌کند که فعالیت‌های اجتماعی و فیزیکی، مانند احداث سد، می‌تواند اثرات مفیدی برای یک گروه خاص داشته باشد، در حالی که بر شرایط اجتماعی و فیزیکی سایر افراد و گروه‌ها اثرات منفی داشته باشد. این تغییرات در جامعه و محیط‌زیست به بی‌ثباتی سیاسی در سطح یک جامعه کمک می‌کند. علاوه بر این، او تاکید می‌کند که «بسیج آب» از طریق زیرساخت‌های مختلف مانند سدها و کانال‌ها موضوعی بحث برانگیز است، زیرا تأثیر آن بر اساس مکان و کاربری متفاوت است.

اساساً سدها را می‌توان ابزاری برای اعمال کنترل بر یک رودخانه در نظر گرفت (Kraak, 2012: 39). وارنر و زیتون، استدلال می‌کنند که ساخت سدها تجلی کنترل یک رودخانه و در واقع کنترل سیاست آبی در رودخانه‌های مرزی است (Zeitoun & Warner, 2006). کنترل منبع آب رودخانه و قسمت اعظم رود به این معنی است که هرگونه حرکت دولت بالادست می‌تواند بر جریان آب یا کیفیت آن تأثیر بگذارد، و اساساً می‌تواند دسترسی به آب را در پایین دست به خطر اندازد (Friedman and Fedirka, 2017).

بنابراین، نکته حائز اهمیت این است که اهداف سیاسی و ژئوپلیتیکی غالباً انگیزه اصلی سدسازی بوده‌اند (Nagheebay and Warner, 2018). محققان در این زمینه استدلال می‌کنند که دولت‌ها اغلب از منابع آبی به عنوان ابزاری استراتژیک برای کنترل زمین، آب و مردم استفاده می‌کنند تا روند دولت-سازی خود را تقویت کرده و قدرت خود را تثبیت کنند (Molle et al., 2009: 328). مدیریت و توزیع منابع آب، به‌ویژه از طریق پروژه‌های زیربنایی بزرگ، می‌تواند به عنوان ابزاری برای اعمال کنترل سیاسی عمل کند. طبق نظر این تحلیلگران، مقامات دولتی برای تقویت هویت ملی و کسب مشروعیت و رضایت مردم از سدها استفاده می‌کنند؛ بنابراین، ساخت و ساز سد بر هویت ملی و فرایند ناسیونالیسم تأثیر گذاشته و آنها را تقویت می‌کند (Menga, 2016: 705).

ناسیونالیسم، ساختار زیربنایی مشترک یک رابطه خود-دیگری را آشکار می‌کند که ممکن است در کشورهای مختلف و در زمان‌های مختلف آشکار شود. هدف دولت-ملت تقویت ملت‌سازی بوده است. توسعه اقتصادی یک بُعد و وسیله مهم برای دستیابی به این هدف است (Prasenjit, 2018). در مناطقی که مناقشات سرزمینی دارند، نگرانی اصلی یک طرف این است که سرمایه‌گذاری در یک طرف مناقشه می‌تواند ناخواسته قدرت ژئوپلیتیکی طرف دیگر را تقویت کند، به تلاش‌های دولت-سازی آنها کمک کند و به طور بالقوه موازنه قدرت را به هم بزند (Warner et al., 2013). بنابراین، حتی تصمیم‌های سرمایه‌گذاری بی‌ضرر می‌تواند پیامدهای ژئوپلیتیکی در مناطقی داشته باشد که در آن ادعاهای رقیب نسبت به سرزمین وجود دارد. بنابراین، موضوع آب فقط به عنوان یک مسئله مربوط به اقلیم و یا حقوق بشر در نظر گرفته نمی‌شود بلکه دسترسی و کنترل بر آن یک ضرورت استراتژیک است که انگیزه درگیری در طول تاریخ بوده است. دسترسی به آب می‌تواند بر واقعیت‌های ژئوپلیتیکی که یک کشور با آن روبرو است تأثیر بگذارد (Friedman and Fedirka, 2017).

با استفاده از این چارچوب مفهومی درصدد هستیم که رابطه آب و سیاست را با بررسی تلاش‌های هند برای توسعه مناطق شمال شرق هند از طریق احداث زیرساخت‌های آبی از جمله سد و نیروگاه آبی بر روی رودخانه مشترک با چین و چالش‌ها و تنش‌های ژئوپلیتیکی ناشی از آن را نشان دهیم و سپس بر اساس آن واکنش چین به این اقدامات هند و تاثیرش بر روابط آبی دو کشور را مورد واکاوی قرار دهیم.

**۳- مروری بر اهمیت مناطق شمال شرق هند در چارچوب «سیاست اقدام در شرق»**  
مناطق شمال شرق هند از نظر تاریخی با سرزمین تبت ارتباط دارد و به لحاظ جغرافیایی به جنوب شرقی آسیا نزدیک‌تر است تا به جنوب آسیا (Gogoi, 2019: 5). این مناطق، محل سکونت جوامع گوناگون با ریشه‌های قومی-زبانی مختلف، باورهای مذهبی و رویکردهای قبیله‌ای، اخلاقی، فرهنگی و مهمتر از همه دارای گذشته تاریخی آشتی‌ناپذیری است. منافع این گروه‌ها اغلب با یکدیگر در تضاد است به طوری که میان آنها آرزوها و خواسته‌های مشترک به دشواری می‌توان یافت (Ministry of development of north eastern region, 2008). این مناطق از نظر قومی، زبانی و فرهنگی تفاوت‌های چشمگیری با سایر ایالت‌های هند نیز دارد. در دهه ۱۹۵۰، هنگام تعیین مرزهای ایالت‌ها، ویژگی‌های قومی و فرهنگی مناطق شمال شرق نادیده گرفته شد. این مسئله باعث نارضایتی و بروز ادعاهای هویتی در میان ساکنان منطقه شد و به چالشی جدی برای هند تبدیل شد. در واقع، مدیریت و اداره ضعیف این مناطق باعث شد وفاداری مردمان آن به دولت ملی تازه تأسیس هند که از ابتدا با چالش‌هایی مانند جدایی پاکستان شرقی روبه‌رو بود، چندان قوی نباشد. علاوه بر این، جدایی فیزیکی مناطق شمال شرق هند از سرزمین اصلی هند، این شکاف را عمیق‌تر کرده است (Gogoi, 2019: 5). بنابراین، معضل هویت ملی مشترک در این منطقه چالش جدی برای مقامات هند به شمار می‌رود به طوری که سبب شده آنها به دنبال تقویت هویت ملی و انسجام ملی در این مناطق باشند.

این مناطق که با منطقه خودمختار تبت چین در شمال، میانمار از شرق، بنگلادش از جنوب غربی، نپال از غرب و بوتان از شمال غربی مرز مشترک دارند (Ghosh, 2023)، دارای مساحت جغرافیایی ۲۶۲۱۸۰ کیلومتر مربع است که حدود ۸ درصد از مساحت کل کشور هند را تشکیل می‌دهد، با جمعیتی در حدود ۴۰ میلیون نفر، شامل هشت ایالت به نام‌های آسام، آرناتچل پرادش، مگالایا، مانپور، میزورام، ناگالند، سیکیم و تریپورا است. شمال شرق هند دارای منابع طبیعی عظیمی از جمله زمین، جنگل و منابع معدنی است که بسیاری از آنها دست نخورده باقی مانده است (Hazarika et al., 2021).

بنابراین، این مناطق پتانسیل زیادی برای توسعه و تقویت اقتصاد مناطق دارد (Ghosh, 2023). به لحاظ منابع آبی نیز این مناطق بسیار غنی است. دو حوضه بزرگ رودخانه‌ای براهماپوترا و باراک از مناطق شمال شرق هند می‌گذرند. رودخانه براهماپوترا که به آن یارلونگک تسانگپو در تبت و جامونا در بنگلادش گفته می‌شود، از منطقه خودمختار تبت سرچشمه می‌گیرد و از چین، هند و

<sup>1</sup>. Yarlung Tsangpo

بنگلادش می‌گذرد و سپس به خلیج بنگال می‌ریزد (نقشه شماره ۱) و تقریباً ۲۹۰۰ کیلومتر را پوشش می‌دهد (Vij, 2024). آرناتچل پرادش، آسام، بنگال غربی، مگالایا، سیکیم و ناگالاند<sup>۱</sup> ایالت‌های هند هستند که آبهای این رودخانه را دریافت می‌کنند. با وجود داشتن آب فراوان، شمال شرق هند از نظر آب آشامیدنی با مشکلاتی روبرو است. آب آشامیدنی در این مناطق کم است و بسیاری از خانوارها و مردم به آن دسترسی ندارند. بنابراین، اگرچه این مناطق از نظر منابع طبیعی غنی است، اما کمتر از سایر بخش‌های کشور توسعه یافته است (Hazarika et al., 2021).



نقشه (۱): موقعیت مناطق شمال شرق هند

Map (1): North Eastern Regions of India

Source: <https://www.synergiafoundation.org/indianelections/opinion-editorials/northeast-india-strategic-frontier>

مناطق شمال شرق هند از طریق «کریدور سیلیگوری» که ۲۷ کیلومتر طول دارد به سرزمین اصلی هند

<sup>1</sup> Arunachal Pradesh

<sup>2</sup> Assam

<sup>3</sup> West Bengal

<sup>4</sup> Meghalaya

<sup>5</sup> Sikkim

<sup>6</sup> Nagaland

متصل می‌شود و این‌گونه در خشکی هند را با همسایگان شرقی‌اش متصل می‌کند (Hazarika et al., 2021).

موقعیت جغرافیایی مناطق شمال‌شرق هند امکان بیشتری را برای ادغام موثر این کشور با آسیای جنوبی، آسیای شرقی و آسیای جنوب شرقی فراهم می‌کند. به همین دلیل از مناطق شمال‌شرق هند به عنوان دروازه «سیاست نگاه به شرق» هند یاد می‌شود.

در ژوئیه ۱۹۹۱ دهلی نو با اتخاذ «سیاست نگاه به شرق» گامی در راستای آغاز اصلاحات اقتصادی گسترده برای آزادسازی و جهانی‌سازی اقتصاد خود برداشت؛ و عملاً بر اساس عملکرد چشمگیر پنج اقتصاد جنوب شرق آسیا، آگاهانه آسیای جنوب شرقی را سکویی برای احیای یکپارچگی اقتصادی خود انتخاب کرد. در واقع، طی دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی، «پنج» اقتصاد آسیایی اندونزی، مالزی، فیلیپین، سنگاپور و تایلند در آسیای جنوب شرقی به عنوان «پویاترین» اقتصادهای جهان شناخته شده بودند. عملکرد تجاری و سرمایه‌گذاری آنها برای سایر کشورهای در حال توسعه مثال زدنی بود (Ambatkar, 2000). بنابراین، هند برای دستیابی به توسعه اقتصادی، چرخشی در سیاست خارجی خود به سمت شرق در قالب «سیاست نگاه به شرق» ایجاد کرد تا بر افزایش همکاری و یکپارچگی اقتصادی و تجاری خود با کشورهای جنوب شرق آسیا تاکید کند (Horam, 2022).

در دوره پس از جنگ سرد، در سال ۱۹۹۵، دولت ناراسیما رائو در زمان تصدی‌اش به عنوان نخست وزیر هند جنبه‌های مهم سیاست «نگاه به شرق» هند را تعیین کرد (Bragta, 2021). مانهومان سینگ<sup>۱</sup> نخست وزیر پیشین هندوستان نیز «سیاست نگاه به شرق» را نه فقط یک سیاست خارجی اقتصادی، بلکه یک حرکت استراتژیک در راستای تحولات اقتصاد جهانی و همچنین تلاش برای بهبود روابط با همسایگان جنوب شرق و شرق آسیایی می‌دانست (تیشه‌یار و دیگران، ۱۳۹۷)؛ (Tishehyar et al., 2018). تا به اکنون نزدیک به سه دهه است که هند «سیاست نگاه به شرق» خود را به عنوان گامی برای جهت‌گیری مجدد سیاست خارجی‌اش از دو قطبی جنگ سرد به چند قطبی جهانی شده، تعریف کرده است (Bragta, 2021).

با افزایش فزاینده قدرت اقتصادی چین، پکن نفوذ گسترده‌ای در میان کشورهای جنوب آسیا و جنوب شرق آسیا پیدا کرده که سبب نگرانی هند شده است. هند تأثیرگذارترین کشور و پیشروترین کشور در میان کشورهای جنوب آسیا است. جدا از محرکه اقتصادی، نفوذ چین در مناطق جنوب و جنوب شرق آسیا هند را به سمت تحقق «سیاست نگاه به شرق» سوق داده است. دهلی نو نگران است که نفوذ چین از طریق «ابتکار یک جاده یک کمربند»<sup>۲</sup> وضعیت «هژمونی» هند را در منطقه جنوب آسیا تضعیف کند و تأثیر منفی بر موقعیت استراتژیک هند در این منطقه داشته باشد و در نهایت تصویر هژمونیک این کشور را کمرنگ کند. (Ozukum, 2022). در واقع، دهلی نو

<sup>1</sup> Manmohan Singh

<sup>2</sup> The Belt and Road Initiative

از اقدامات پکن برای ساخت پروژه‌هایی در کشورهای همسایه مانند بنگلادش، میانمار، سریلانکا و پاکستان که ممکن است منجر به ایجاد یک مزیت استراتژیک اضافی برای چین در مقابل هند شود، نگران است (وکیلی و دیگران، ۱۴۰۲)؛ (Vakili et al., 2023).

نقش استراتژیک کشورهای آسیای جنوب شرق و جنوب آسیا برای هژمونی هندوستان غیرقابل انکار است. از نظر جغرافیایی، هند در مقایسه با دیگر قدرت‌های بزرگ جهان به آسیای جنوب شرقی بسیار نزدیکتر است. از نظر ژئوپلیتیک، ژئواکونومیک و ژئواستراتژیک، منطقه جنوب شرق آسیا برای همسایگی هند بسیار مهم است. در جریان بسیاری از رویدادها، هند و کشورهای جنوب شرقی آسیا مراحل تاریخی مختلفی را پشت سر گذاشته‌اند (Bragta, 2021). به همین دلیل، در سال ۲۰۱۴ دولت مودی برای اینکه رویکردی فعال‌تر و اقدام محورتر نسبت به منطقه داشته باشد «سیاست نگاه به شرق» هند را «سیاست اقدام در شرق» نامگذاری کرد (Bajpae, 2017). تمرکز «سیاست اقدام در شرق» یکپارچگی اقتصادی و نیز امنیتی است و حوزه تمرکز آن بر هر دو مناطق شرق و مناطق جنوب شرق آسیا می‌باشد (Khatik & Bhandari, 2021).

در واقع، «سیاست اقدام در شرق» بیانگر تأکید استراتژیک هند و چشم‌انداز استراتژیک جدید آن در تعامل با شرق است. این سیاست در چارچوب جاه‌طلبی هند به عنوان یک قدرت برتر مطرح می‌شود (Horam, 2022: 58).

بنابراین، نسخه جدید «سیاست نگاه به شرق» هند، ایده مقابله با چین را به عنوان هسته ضمنی خود دارد، زیرا به صراحت به روشی اشاره می‌کند که مطابق آن دهلی نو باید روابط خود با کشورهای همسایه شرقی‌اش را تقویت کند.

مقامات هندی معتقدند که می‌توانند با اشتراکات فرهنگی عملکرد روابط خود با کشورهای آسیایی را تقویت کنند، و برتری نظامی و مزیت اقتصادی چین را با دیپلماسی موازنه کنند (Sundaram, 2013). در مقابل، چینی‌ها نیز در تکاپو بوده‌اند تا از ورود هندوستان به ترتیبات اقتصادی و امنیتی آسیای جنوب شرقی جلوگیری نمایند (تیشه‌یار و دیگران، ۱۳۹۷)؛ (Tishehyar et al., 2018). به همین دلیل مناطق شمال شرق هند به عنوان دروازه ورود هند برای تعامل با شرق از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند. اما چون این مناطق جز مناطق کم توسعه یافته هند محسوب می‌شوند دهلی نو برای تحقق «سیاست اقدام در شرق» گام‌هایی برای توسعه این مناطق برداشته است.

**۴- رمزگشایی از «سیاست اقدام در شرق» هند و تاثیر آن بر روابط آبی چین و هند**  
بر اساس آنچه که در بخش چارچوب مفهومی درباره نقش انگیزه‌های سیاسی ژئوپلیتیکی بر روابط آبی کشورها گفته شد، این بخش از پژوهش در تلاش است تا با بیان اقدامات توسعه‌ای هند در مناطق شمال شرق و شدت یافتن اختلافات ژئوپلیتیکی، تاثیر آن بر روابط آبی دو کشور را در سایه این اختلافات ژئوپلیتیکی نشان دهد.

**۴-۱- پیوند استراتژیک هند: توسعه مناطق شمال شرق، توسعه دروازه «سیاست اقدام در شرق»**

مراحل مختلف «سیاست نگاه به شرق» هند در دهه ۹۰ آغاز شد. اگرچه این سیاست در دهه ۹۰

آغاز گردید اما در سال ۲۰۰۸ بود که هند به صورت جدی با معرفی «سند چشم‌انداز ۲۰۲۰ مناطق شمال شرق» (NER 2020) در تدوین سیاست‌های مربوط به آن اقدامات اولیه را آغاز کرد. نخست وزیر وقت هند، مانموهان سینگ، در ۲ ژوئیه ۲۰۰۸ در دهلی نواز «سند چشم‌انداز ۲۰۲۰ مناطق شمال-شرق» رونمایی کرد. راهبرد این سند نه تنها شامل زیرساخت‌ها، و مسائل اجتماعی و اقتصادی، بلکه توانمندسازی مردم، ایجاد فرصت‌های توسعه در بخش کشاورزی و غیر کشاورزی روستایی، توسعه بخش‌هایی با مزیت‌های نسبی در منطقه، توسعه ظرفیت افراد و نهادها و ایجاد یک فضای سرمایه-گذاری مطلوب برای بخش دولتی و خصوصی است (Ministry of Development of North Eastern Region, Annual report, 2008-2009).

مناطق شمال شرق هند علیرغم بهره‌مندی از منابع طبیعی و معدنی غنی و نیز آب رودخانه‌های بزرگ، با این حال نسبت به سایر مناطق هند کمتر توسعه یافته است. توسعه نیافتگی مناطق شمال شرق هند اغلب به دلیل انزوای اقتصادی آن عمدتاً به دلیل حاشیه بودن موقعیت جغرافیایی آن است (Patgiri & Hazarika, 2023). این ادعا نیز وجود دارد که «سیاست نگاه به شرق» [سیاست اقدام در شرق] کنونی می‌تواند از طریق گسترش تجارت و پیوندهای تجاری با کشورهای آسیای جنوب شرقی به ابزاری برای شکوفایی اقتصادی شمال شرق هند تبدیل شود. این ادعا نه تنها به دلیل موقعیت استراتژیک این مناطق بلکه به دلیل منابع فراوان و پتانسیل تجاری آن در منطقه مطرح شده است (Ghosh, 2023).

بنابراین، بدون توسعه این مناطق، شاهراه ارتباط زمینی هند با کشورهای شرقی راه‌اندازی نمی‌شود. از این رو، از مهمترین دلایل هند برای توسعه این مناطق، گسترش روابط هند با آسیای جنوب شرقی به عنوان بخشی از سیاست رو به شرق آن در راستای افزایش مبادلات اقتصادی و تجاری کشور با کشورهای جنوب شرق آسیا است (Horam, 2022). به طوری که نخست وزیر هند نارندرا مودی پس از به قدرت رسیدن در سال ۲۰۱۴ ضمن تأکید بر لزوم توسعه مناطق شمال شرق هند، آشکارا این رویکرد را گزینه مناسبی برای سوق دادن سیاست خارجی هند به سمت گسترش روابط با آسیای جنوب شرقی معرفی کرد (Downie, 2014). نخست وزیر نارندرا مودی در هنگام افتتاح طرح‌های عمرانی در منطقه به این نکته اشاره کرد و گفت: «برای تحقق رویای هند جهت تبدیل شدن به یک کشور برتر اقتصادی توسعه یافته، و یک ابر قدرت، مناطق شمال شرق نقطه آغازین است» (New bridge will spur a revolution: Modi, 2021). بنابراین، هند برای ایجاد ارتباط زمینی و همکاری با همسایگان شرق و جنوب شرق نیاز دارد که در ابتدا به توسعه مناطق شمال شرق خود که به «دروازه سیاست نگاه به شرق» معروف است اقدام کند.

#### ۴-۲- گام‌های هند در راستای توسعه مناطق شمال شرق

مناطق شمال شرق هند محل عبور رودخانه بزرگ براهماپوترا است که بین هند و چین مشترک است؛ و دارای آب فراوانی است که در روند توسعه آن نقش مهمی می‌تواند داشته باشد. بنابراین، در این مناطق بر توسعه آب محور تأکید می‌شود. در همین راستا، هند در آن مناطق به ساخت پروژه‌های

زیرساختی در حوزه آب مبادرت ورزیده است. دهلی‌نو برای ساخت بیش از ۱۶۰ سد بر روی رودخانه براهماپوترا و انشعابات آن در این مناطق برنامه‌ریزی کرده است (Feng et al., 2019). به عنوان بخشی از تلاش‌های توسعه‌ای خود هند پروژه‌های احداث نیروگاه‌های برقآبی را دنبال کرده است و برای تبدیل این منطقه به نیروگاه هند، ساخت تاسیسات برق در مناطق شمال شرق را سرعت بخشیده است. در راستای تحقق این اهداف، در سال ۲۰۱۹ کمیته امور اقتصادی کابینه هند به ریاست نخست وزیر نارندرا مودی هزینه فعالیت‌های پیش از سرمایه‌گذاری و مجوزهای مختلف برای پروژه چند منظوره دیانگ در آرناجل پرادش را تصویب کرد (Cabinet Committee on Economic Affairs, 2019).

همچنین، برای توسعه این مناطق، هند برای بهبود راه‌های مواصلاتی به ساخت چندین پل بر روی براهماپوترا مبادرت ورزیده است. برای مثال، نخست وزیر نارندرا مودی در سال ۲۰۱۷ طولانی‌ترین پل منطقه با نام ذولا-سادیارا که دارای ۹/۱۵ کیلومتر طول است، بر روی شاخه‌ای از براهماپوترا افتتاح کرد. این پل منجر به اتصال دو ایالت آسام و ایالت آرناجل پرادش با یکدیگر شده است (New bridge will spur a revolution: Modi, 2017). در بعد داخلی چنین پروژه‌هایی ارتباطات و تعاملات مناطق شمال شرق را با سایر مناطق هند افزایش می‌دهد و در نتیجه سبب سرعت بخشیدن به پروسه ادغام ملی و در نتیجه تقویت هویت ملی در مناطق شمال شرق می‌شود (Rahman, 2014). در بُعد خارجی نیز از آنجایی که رودخانه براهماپوترا یک کانال اصلی حمل و نقل است، محموله‌ها می‌توانند از خلیج بنگال به سمت ایالت آسام بروند که بخش شمال شرقی هند را مستقیماً به اقیانوس هند متصل می‌کند (Peng, 2015:15).

#### ۴-۳- توسعه متضاد: توسعه مناطق شمال شرق هند و تشدید تنش‌های ژئوپلیتیکی منطقه

هند در راستای توسعه مناطق شمال شرق به تاسیس نیروگاه و ایجاد زیرساخت‌های آبی مختلفی مبادرت کرده است. این اقدامات با اعتراض چینی‌ها مواجه شده است. پکن گسترش پروژه‌های برقآبی هند بر روی براهماپوترا در مناطق شمال شرق هند را نقض حقوق آبی خود و همچنین مانع به نتیجه رسیدن مذاکرات مرزی بین دو کشور می‌داند (Feng et al., 2019: 9). نگرانی چین از توسعه مناطق شمال شرق علاوه بر عدم تمایل به تحقق «سیاست اقدام در شرق» هند به این دلیل است که مناطقی از شمال شرق هند منطقه مورد ادعای چین است.

چین و هند بر سر خط مک‌ماهون<sup>۱</sup> مرز مورد مناقشه در بخش شرقی، با یکدیگر اختلافات جدی دارند. منطقه چالش برانگیز در شمال شرق هند آرناجل پرادش نامیده می‌شود که هر دو چین و هند مدعی حاکمیت بر آن هستند. این اختلافات منطقه‌ای دارای اهمیت ویژه‌ای هستند زیرا با مسئله حاکمیت هر دو چین و هند در ارتباط هستند (Pak, 2016). تا سال ۱۹۷۲ این منطقه از سوی مقامات دهلی‌نو با نام «کارگزاری مرزی شمال شرقی»<sup>۲</sup> شناسایی می‌شد اما امروزه از آن با نام ایالت آرناجل پرادش یاد می‌شود؛ در مقابل چین نیز که مدعی حاکمیت بر این منطقه است بر آن نام «تبت جنوبی»<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup>. Dhola sadiya

<sup>۲</sup>. McMahan

<sup>۳</sup>. NEFA (Northeast Frontier Agency)

گذاشته است (Wang, 2014: 120).

در واقع نگرانی اصلی پکن این است که سرمایه‌گذاری مستقیم در ایالت آرنانچل پردازش می‌تواند به کنترل ژئوپلیتیکی هند کمک کند و یک لایه به ژئوپلیتیک دولت‌سازی آن بیفزاید؛ همانطور که در آفریقا سرمایه‌گذاری مستقیم به کنترل ژئوپلیتیکی آن کمک کرده است (Warner et al., 2012). به‌علاوه، نگرانی چین این است که روند توسعه مناطق شمال‌شرق هند که به آبهای مشترک دو کشور وابسته است ممکن است موجب ورود مهاجران هندی به سرزمین‌های مورد مناقشه شود و این موضوع «کنترل واقعی» هند و نفوذ آن بر منطقه مورد ادعای پکن را تقویت کند. از آنجایی که مقامات پکن ایالت آرنانچل پردازش در شمال‌شرق هند را بخشی از حاکمیت چین می‌دانند، این موقعیت سبب پیچیدگی مذاکرات مرزی بین دو کشور شده و نیز منجر به پیچیدگی فرایند باز پس‌گیری منطقه تبت جنوبی توسط مقامات پکن می‌شود (Wuthnow, 2016). بنابراین، رابطه مستقیم و جدی بین تقویت مشروعیت چین در تبت با نفوذ چین بر آرنانچل پردازش وجود دارد. با توجه به وجود مشکلات داخلی مقامات چین در تبت، موقعیت ضعیف چین در این منطقه برای هند فرصتی فراهم می‌کند تا از آن به عنوان اهرم فشاری در مقابل پکن استفاده کند (Goswami, 2010: 4).

به لحاظ هیدروپلیتیکی نیز فلات تبت برای چین دارای اهمیت است. به دلیل گستره‌های یخبندان و ذخایر عظیم آب شیرین، تبت قطب هیدرولوژیکی این منطقه است که «قطب سوم» نیز نامیده می‌شود، در نتیجه به یک موجودیت استراتژیک ژئوپلیتیکی برای چین تبدیل شده است، زیرا ۹ کشور در منطقه اطراف به آبهای آن وابسته هستند و در نتیجه وضعیت رودخانه‌های سرچشمه از این فلات به یکی از دغدغه‌های اصلی تبدیل می‌شود. کنترل بر فلات تبت به چین اجازه می‌دهد تا هژمونی هیدرولوژیکی را بر همسایگان خود (از جمله هند) اعمال کند، زیرا اکثر آبهای هند از این منطقه سرچشمه می‌گیرند. چین کنترل هفت رودخانه از قدرتمندترین رودخانه‌های جنوب آسیا را در دست دارد، زیرا ادعای صریح بر آبهای تبت دارد. چنین وضعیتی اهمیت تبت را برای چین از نظر «هژمونی آبی» نیز آشکار می‌سازد. از دیدگاه هند، وضعیت مورد مناقشه تبت می‌تواند به عنوان ابزاری برای مقابله با چین در عرصه هیدروپلیتیک مورد استفاده قرار گیرد (Mallah, 2020). بنابراین، نفوذ بر آرنانچل پردازش که با نفوذ بر تبت ارتباط دارد بلحاظ هیدروپلیتیک نیز برای چین اهمیت ویژه‌ای دارد. به طور کلی، تحکیم حاکمیت هند از طریق ساخت پروژه‌های بزرگ آبی چالشی بزرگ برای ادعاهای سرزمینی چین ایجاد می‌کند.

این منطقه برای چین از اهمیت استراتژیک برخوردار است و به همین دلیل چین از طرح توسعه این منطقه توسط هند که حاکمیت هند بر این منطقه را تقویت کند استقبال نمی‌کند. در واقع، از نظر محققان چینی، توسعه مناطق شمال‌شرق هند در راستای تقویت کنترل واقعی دهلی نو بر ایالت مورد مناقشه آرنانچل پردازش تلقی می‌شود و هند برای اجرای هدف توسعه منطقه از ابزارهای مختلف از جمله توسعه پروژه‌های آبی روی رودخانه براهماپوترا استفاده می‌کند؛ همچنین، آنها معتقدند که هند با ساخت سد در این منطقه موقعیت برتری را در گفتگوها و مذاکرات مرزی با پکن بدست می‌آورد

(Wuthnow, 2016). در واقع، توسعه این مناطق با استفاده از ساخت پروژه‌های بزرگ خصوصاً پروژه‌های برق‌آبیمی تواند از بُعد داخلی به رضایت مردم، مشروعیت و تحکیم حاکمیت هند و تقویت هویت ملی مردم این مناطق کمک کند و از بُعد بین‌المللی نیز توسعه این منطقه می‌تواند به‌عنوان دروازه ورود هند به شرق و جنوب شرق آسیا، برای تحقق «سیاست اقدام در شرق» عمل کند. به همین دلیل دهلی‌نو این فرایند را به صورت جدی در دستور کار خود قرار داده‌است؛ فرایندی که برای پکن قابل پذیرش نیست.

#### ۴-۳-۱- سلاح آبی چین: استفاده از آبهای مشترک برای مهار جاه طلبی‌های توسعه‌ای هند در مناطق شمال شرق

تضاد منافع هند و چین در توسعه مناطق شمال شرق که ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای تحقق «سیاست نگاه به شرق هند» است با اقدامات متعدد چین مواجه شده است.

مناطق توسعه‌نیافته شمال شرق هند به دلیل داشتن منابع آبی غنی یک منطقه با اقتصاد مبتنی بر کشاورزی است و از این رو، مقامات هندی بر سیاست توسعه کشاورزی و توسعه صادرات و فعالیت‌های وابسته به آن تاکید داشته‌اند. دولت هند معتقد است که کشاورزی باید در اولویت باشد زیرا منطقه شمال شرق هند به کشاورزی و فعالیت‌های وابسته به آن که بیش از ۸۰ درصد از تولید ناخالص داخلی منطقه را تشکیل می‌دهد، وابستگی بسیار بالایی دارد؛ و در نتیجه، برای تقویت اقتصاد مبتنی بر کشاورزی به آب وابسته است. آبیاری و کنترل سیل، از جمله سیستم‌های زهکشی برای جلوگیری از قطع شدن آب نیز از اولویت‌های دیگر هند در این مناطق بوده است (Ministry of Development of North Eastern Region, 2008).

بنابراین، تاثیرگذاری بر روند جریان آب برهماپوترا از سوی چین به عنوان کشور بالادست، می‌تواند بر روند توسعه در مناطق شمال شرق هند تاثیرگذار باشد. در این راستا، یکی از راهکارهای چین، برای مبارزه با سیاست توسعه شمال شرق هند که هم حاکمیت پکن را در مورد مناطق ادعایی با چالش روبرو می‌سازد و هم به تقویت روابط هند با کشورهای جنوب شرق آسیا کمک می‌کند، عدم اشتراک‌گذاری داده‌های آبی در حوزه آبهای مرزی رودخانه برهماپوترا است. اقدامی که موجب تنش در زمینه آبهای مرزی بین دو کشور شده است. وجود آبهای این رودخانه روند سرعت توسعه و احداث زیرساخت‌های مختلف خصوصاً زیرساخت‌های آبی را شدت بخشیده است. به همین دلیل چین اعلام کرده است که به شدت با هرگونه تلاش هند برای توسعه مناطق شمال شرق با بهره‌برداری از رودخانه برهماپوترا مخالف است. از سال ۲۰۰۲ همکاری در زمینه اشتراک‌گذاری داده‌های آبی بین دو کشور آغاز شد. بین سالهای ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۸ فرآیند اشتراک‌گذاری داده‌های آبی به صورت رایگان از سوی چین انجام گرفت (Rahman, 2014).

پس از سال ۲۰۰۸ {در این سال سند چشم‌انداز ۲۰۲۰ مناطق شمال شرق اعلام شد} چین ادامه همکاری‌ها در زمینه اشتراک‌گذاری داده‌ها را منوط به پرداخت وجه توسط هند کرد در حالیکه پکن داده‌ها را بصورت رایگان به بنگلادش ارائه می‌کرد (Vij et al., 2024: 5). در سال ۲۰۱۴ {سال اعلام «سیاست اقدام در شرق» نازندرا مودی} هند برای پیش‌بینی دقیقتر سیل‌های رودخانه برهماپوترا از

طریق دستیابی به داده‌های مهم چین در خصوص سیلاب‌های براهماپوترا مبلغ ۸۲ لک (۸۲۰۰۰۰۰ روپیه) سالیانه به مقامات پکن پرداخته است (India to pay China Rs 82 lakh annually for Brahmaputra flood data, 2014). با این حال، پس از مدت همکاری بین دو کشور در زمینه تبادل داده‌های آبی قطع شد. اگرچه در سال ۲۰۱۸ مجدداً این تعاملات از سر گرفته شد اما عملاً همکاری موثری صورت نگرفت زیرا اساساً مکانیزم حل و فصل اختلافات مربوط به اشتراک‌گذاری داده‌ها در این تفاهم‌نامه‌ها تعیین نشده است (Baruah et al., 2023: 5).

اشتراک‌گذاری و تبادل داده‌های هیدرولوژیکی براهماپوترا بین چین و هند مستقیماً بر فرایند تکمیل زیرساخت‌های برق‌آبی هند در مناطق شمال شرقی تأثیر دارد. از این رو، عدم اشتراک‌گذاری داده‌ها توسط مقامات پکن تأثیرات منفی بر روی روند توسعه مناطق شمال شرقی هند بر جای می‌گذارد (Wang, 2014). عدم اشتراک داده‌های آبی در حالی رخ داد که در سال ۲۰۱۴ اجرای برنامه توسعه مناطق شمال شرقی هند در قالب سیاست «اقدام در شرق» توسط دولت مودی به صورت جدی اعلام و پیگیری شد.

بنابراین، یکی از مهمترین دلایلی که پیشرفت چندانی در مذاکرات چین و هند در مورد رودخانه مرزی براهماپوترا ایجاد نمی‌شود، این است که مذاکرات در حوزه منابع آبی با معضل حاکمیت، تمامیت ارضی و امنیت دو کشور در هم تنیده است (Yan, 2013). حال آنکه این معضلات ژئوپلیتیکی امنیتی با اجرای موثر «سیاست اقدام در شرق» هند که وابسته به توسعه مناطق شمال شرقی، خصوصاً منطقه مناقشه‌آمیز آرنانچل پرادش است تشدید شده است. هرگونه توسعه منطقه توسط هند، از سوی چینی‌ها به منزله تلاش برای اعمال حاکمیت هند بر منطقه مورد ادعای دو کشور تلقی می‌شود.

چین از طریق ممانعت و مخالفت با تأمین بودجه بین‌المللی و همچنین ممانعت از پرداخت وام‌های بانک توسعه آسیا که در راستای حمایت از پروژه‌های آبی مربوط به توسعه مناطق شمال شرقی بوده، سعی کرده مانع از توسعه مناطق شمال شرقی توسط هند شود. به منظور جلوگیری از نفوذ هند در منطقه، چین سعی کرد اول، وام‌های هند از بانک توسعه آسیا<sup>۱</sup> را که برای توسعه مناطق شمال شرقی هند استفاده می‌شد متوقف کند (Dar, 2014: 2).

راه کار دیگر چین ساخت پروژه‌های برق‌آبی بر روی شاخه‌های اصلی رودخانه براهماپوترا بوده است؛ ساخت پروژه‌های آبی در بالادست رودخانه بر میزان جریان آب و کیفیت آن در مناطق پایین دست تأثیر منفی می‌گذارد؛ کاهش جریان آب براهماپوترا نیز بر روند توسعه در مناطق شمال شرقی تأثیر منفی خواهد داشت. این موضوع نیز اختلافات بین دو کشور بر سر این رودخانه را شدیدتر کرده است (Jiang et al., 2017).

انحراف و تغییر مسیر آبهای رودخانه براهماپوترا تصمیم دیگر چین در این راستا بوده است. انحراف آب در قالب طرح بزرگگ پمپاژ آب با هدف انتقال آب از رودخانه براهماپوترا، از سراسر

<sup>۱</sup>. Asian Development Bank

فلات تبت به استان‌های شمال غربی چین در سین کیانگ و گانسو به مناطق خشک شمالی چین تعریف شده است. بزم کارشناسان اگر آب با موفقیت انتقال داده شود، سطح آب برهماپوترا به طور قابل توجهی کاهش می‌یابد و زندگی میلیون‌ها نفر را در مناطق شمال شرق هند تحت تاثیر قرار می‌دهد (Hongzhou, 2015). چین بدون مشورت با سایر کشورهای کنار رود بصورت یکجانبه اقدام به ساخت و ساز پروژه‌های آبی بر روی برهماپوترا کرده است که سبب کاهش میزان جریان آب شده است. با این حال، مقامات چینی بارها اعلام کرده‌اند که پروژه‌های آبی این کشور تهدیدی برای سایر دولت‌های پایین دست به شمار نمی‌آید. این موارد که برای جلوگیری از توسعه مناطق شمال شرق هند از طریق کاهش جریان آب و یا قطع جریان آب در شرایط خاص، صورت گرفته است بر روابط هیدروپلتیکی دو کشور تاثیر منفی داشته است.

### نتیجه‌گیری

اهمیت درهم تنیدگی «سیاست اقدام در شرق» هند با ژئوپلتیک مناطق شمال شرق جایی که رودخانه مشترک چین و هند برهماپوترا از آن می‌گذرد منجر به یک رابطه آبی پیچیده بین هند و چین شده است. می‌توان گفت تحقق «سیاست اقدام در شرق» هند و ایجاد ارتباط زمینی با همسایگان شرقی، از دالان مناطق شمال شرق هند می‌گذرد که دارای مرزهای مشترک با همسایگان شرق و جنوب شرق هند است. اما از آنجایی که این مناطق توسعه نیافته هستند، هند برای اجرای سیاست خودگام‌هایی برای توسعه این مناطق برداشته است، جایی که به لحاظ داخلی ناسیونالیسم هند با چالش‌هایی مواجه است. اما چون این مناطق مورد ادعای چین نیز است و چین مدعی حاکمیت بر آن است، پکن اقدامات توسعه‌ای هند را نه تنها راهی برای تعامل با شرق بلکه برای تقویت حاکمیت هند در این مناطق نیز می‌داند. نگرانی چین این است که هند با توسعه مناطق شمال شرق حاکمیت خود را بر این مناطق تقویت خواهد کرد؛ و به دلیل موقعیت استراتژیک این مناطق، حاکمیت هند بر این مناطق، چالش‌های جدی برای چین خصوصاً در منطقه خودمختار تبت ایجاد خواهد کرد. از آنجایی که این مناطق از آبهای فراوانی (عمدتاً آبهای برهماپوترا، رودخانه مشترک چین و هند) برخوردار است، هند برای توسعه این مناطق از این آبها استفاده فراوانی می‌کند. در نتیجه برای مقابله و جلوگیری از روند توسعه مناطق شمال شرق، پکن مجموعه‌ای از اقدامات مستقیم و غیر مستقیم در حوزه آبهای مرزی از جمله توقف اشتراک داده‌های هیدرولوژیکی، مخالفت با تأمین مالی بین‌المللی پروژه‌های آبی در مناطق شمال شرق؛ مسدود کردن وام برای پروژه‌های توسعه مناطق شمال شرق در بانک توسعه آسیایی؛ کاهش جریان آب برهماپوترا با هدایت آب به قسمت‌های شمالی چین؛ ساخت پروژه‌های آبی یک جانبه در رودخانه برهماپوترا، مانند ساخت سدها و مخازن را اتخاذ کرده است. این اقدامات چین در راستای ممانعت از توسعه مناطق شمال شرق به افزایش تنش‌های آبی هند و چین منجر شده است و اعتراض شدید هند را به دنبال داشته است. بنابراین، اقدامات توسعه محور هند در مناطق شمال شرق در راستای «سیاست اقدام در شرق» هند با تقویت اختلافات ژئوپلتیکی بین هند و چین موجب کاهش همکاری‌های آبی چین با هند و افزایش تنش‌های آبی بین دو کشور شده است. در واقع، تعامل پیچیده

بین سیاست خارجی، هیدروپلیتیک و ژئوپلیتیک بین هند و چین بر اهمیت در نظر گرفتن زمینه سیاسی خصوصا در قالب سیاست خارجی در پرداختن به تعاملات آبهای فرامرزی تأکید می‌کند.

### منابع فارسی

۱. تیشه یار، ماندانا، فتحی، محمد جواد، و دشتگرد، مجید. (۱۳۹۷). رقابت هژمونیک هندوستان و چین در جنوب و جنوب‌شرق آسیا (با تأکید بر مولفه‌های اقتصادی و نظامی)، *دوفصلنامه مطالعات شبه قاره دانشگاه سیستان و بلوچستان*، ۱۰(۳۴)، ۸۶-۶۵.
۲. و کیلی، بهنام، کریمی، مهدی، و طبرسی، محمدرضا. (۱۴۰۲). مخاطرات استراتژیک هند در چارچوب ابتکار «یک کمربند یک راه»، *فصلنامه مطالعات بین‌المللی*، ۲۰(۱)، ۱۶۷-۱۴۵.

### English References

1. Allouche, J. (2020). Nationalism, legitimacy and hegemony in transboundary water interactions. *Water Alternatives*, 13(2), 286-301.
2. Ambatkar, S. (2000). The Quest for Looking East: Case Study of Indo-ASEAN Economic Linkages. *Foreign Trade Review*, 35(2-3), 22-41. <https://doi.org/10.1177/0015732515000203>
3. Bajpae, C. (2017). Dephasing India's look East/Act east policy. *Contemporary Southeast Asia*, 348-372.
4. Baruah.T., Barua, A., & Vij, S. (2023). Hydropolitics intertwined with geopolitics in the Brahmaputra River Basin. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Water*, 10(2), 1-8.
5. Bragta, S. K. (2021). Evolving India's Look East to Act East Policy: An Analytical View. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 10(3), 325-333.
6. Cabinet Committee on Economic Affairs (2019). Enhancing Infrastructure in Arunachal Pradesh, July 17 at: <https://pib.gov.in/PressReleasePage.aspx?PRID=1579129>
7. Dar, B. A., & Ahmad, S. (2014). Major bilateral issues between China and India. *Arts and Social Sciences Journal*, 5(1), 1-
8. Downie. E. (2014). Narendra Modi's Northeast India Outreach, *The diplomat*, December 14, at: <https://thediplomat.com/2014/12/narendra-modis-northeast-india-outreach/>
9. Feng, Y., Wang, W., & Liu, J. (2019). Dilemmas in and pathways to transboundary water cooperation between China and India on the Yaluzangbu-Brahmaputra River. *Water*, 11(10), 2096, 1-16. At: <https://doi.org/10.3390/w11102096>
10. Friedman, G. and Fedirka, A (2017). Water and Geopolitical Imperatives. *Geopolitical Futures*. March 6. At: <https://geopoliticalfutures.com/water-geopolitical-imperatives/>
11. Ghosh, D. (2023). Look (Act) East Policy and Northeast India Achievements, Expectations and Realities. *South Asian Survey*, 30(1), 99-

122. <https://doi.org/10.1177/09715231231197096>
12. Gogoi, P. (2019). Exploring The Issues of Ethnicity and Identity in North East India, *International Journal of Multidisciplinary Educational Research*, Volume 8, Issue 11(3). 1-10.
13. Goswami, N. (2010). China's Territorial Claim on Arunachal Pradesh: Crafting an Indian Response. *IDSAS ISSUE BRIEF*, October 25 At: [https://www.idsa.in/system/files/IB\\_Chinasterritorialclaim.pdf](https://www.idsa.in/system/files/IB_Chinasterritorialclaim.pdf)
14. Hazarika, B. B., Hazarika, D., Saikia, D. D., Nath, A. K., & Hazarika, M. (2021). Resource Base of North East India; Problems and Prospects: A Descriptive Study. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(6). 5240 – 5267.
15. Hongzhou, Z. (2015). China-India Water Disputes: Two Major Misperceptions Revisited. *RSIS Commentary*, 19. 1-4.
16. Horam. M. (2022). Contextualizing India's "Act East" Policy Within the Geopolitical Dynamics of the Asia-Pacific Region. *Indian Journal of Asian Affairs*, Vol. 35, No. 1 . 58-72.
17. Jiang, H., Qiang, M., Lin, P., Wen, Q., Xia, B., & An, N. (2017). Framing the Brahmaputra River hydropower development: different concerns in riparian and international media reporting. *Water Policy*, 19(3), 496-512.
18. India to pay China Rs 82 lakh annually for Brahmaputra flood data, (2014). July 01. at: <http://www.rediff.com/news/report/india-to-pay-china-rs-82-lakh-annually-for-brahmaputra-flood-data/20140701.htm>
19. Institute for Defence Studies and Analyses (2010). Water Security for India: The External Dynamics. Institute for *Defence Studies and Analyses*. September, at: [http://www.indiaenvironmentportal.org.in/files/book\\_WaterSecurity.pdf](http://www.indiaenvironmentportal.org.in/files/book_WaterSecurity.pdf)
20. Jyoti Deka, B. (2021). Hydro-Politics Between India and China: The 'Brahma-Hypothesis' and Securing the Brahmaputra. *Asian Affairs*, 52(2), 327-343.
21. Kraak, E. (2012). Diverging discourses on the Syr Darya. *Geography, Environment, Sustainability*, 5(2), 36-50.
22. Khatik. M & Bhandari. U. (2021). India's Foreign Policy: A Transformation from 'Look East' to 'Act East' Policy. *UGC-Human Resource Development Centre*, Vol.13. (2). 542-551.
23. At: <https://hrdc.gujaratuniversity.ac.in/Uploads/EJournalDetail/30/1046/43.pdf>
24. Mallah, A. Q. (2020). Hydropolitics and its Role in Shaping India-China Relations. *NIICE Commentary* 6048, September 28, at: <https://niice.org.np/archives/6048>
25. Manhas, N. S., Yadav G, H. (2024). Beyond the Border: Exploring the Complex Dynamics

- of Water Tensions Between India and China. *Discover Global Society*, 2(57), <https://doi.org/10.1007/s44282-024-00089-x>
26. Mundhra, S. (2022). China Is Milking India of Millions of Dollars in Exchange for Hydrological Data on Brahmaputra River. January 18. At: <https://www.eurasiantimes.com/china-india-hydrological-data-on-brahmaputra-river/>
  27. Menga, F. (2016). Domestic and international dimensions of transboundary water politics. *Water Alternatives*, 9(3), 704-723.
  28. Ministry of Development of North Eastern Region (2008-2009), NORTH EAST REGION - VISION 2020, ANNUAL REPORT 2008 -09 At: [https://mdoner.gov.in/contentimages/files/north\\_east\\_region\\_vision\\_2020\\_2008-09.pdf](https://mdoner.gov.in/contentimages/files/north_east_region_vision_2020_2008-09.pdf)
  29. Ministry of Development of North Eastern Region (2008). North Eastern Region Vision 2020. May 13. At: [https://necouncil.gov.in/sites/default/files/about-us/Vision\\_2020.pdf](https://necouncil.gov.in/sites/default/files/about-us/Vision_2020.pdf)
  30. Mirumachi, N., Allan, J. A. (2007). Revisiting transboundary water governance: Power, conflict cooperation and the political economy. In Proceedings from CAIWA international conference on adaptive and integrated water management: Coping with scarcity. Basel, Switzerland (Vol. 1215). 1-21
  31. Molle, F., Mollinga, P. P., Wester, P. (2009). Hydraulic bureaucracies and the hydraulic mission: Flows of water, flows of power. *Water alternatives*, 2(3). 328-349.
  32. Nagheby, M., Warner, J. (2018). The geopolitical overlay of the hydrogeopolitics of the Harirud River Basin. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 18, 839-860.
  33. New bridge will spur a revolution: Modi, (2021). *The Hindu*. December 03, at: <https://www.thehindu.com/news/national/other-states/dhola-sadiya-bridge-indias-longest-river-bridge-inaugurated-by-pm-modi/article18582249.ece>
  34. Ozukum, J B. (2022). Impact of China on India's Act East policy. *Kesari Mahratta Trust*, Volume-I, Issue-I, 1-15. November, [http://mahratta.org/CurrIssue/2022\\_November/10.%20Impact%20of%20China%20on%20India's%20Act%20East%20policy-%20J%20Benjong%20Ozukum.pdf](http://mahratta.org/CurrIssue/2022_November/10.%20Impact%20of%20China%20on%20India's%20Act%20East%20policy-%20J%20Benjong%20Ozukum.pdf)
  35. Pak, JH. (2016). China, India, and war over water. *Parameters* 46, no. 2. 54-67.
  36. Patgiri, R., & Hazarika, O. B. (2023). Look (Act) East Policy and Northeast India: Reimagining the space through institutional, physical and social connectivity. *International Studies*, 60(2), 176-196.
  37. Peng, L. (2015). Yarlung Tsangpo-Brahmaputra River in China-India Relations: A Case of Asymmetric Interdependence. *Institute of Regional Studies*, Islamabad 33, no. 4. 1- 15
  38. Prasenjit, D. (2018). Nationalism and development in Asia. *Econstor*, WIDER Working

- Paper*                      *No.*                      2018/95,                      1-21.                      At:  
<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/190144/1/wp2018-095.pdf>
39. Rahman, M. Z. (2014). Territory, roads and trans-boundary Rivers: An analysis of Indian infrastructure building along the Sino-Indian border in Arunachal Pradesh. *Eurasia Border Review*, 5(1), 59-75.
  40. Sundaram, A. (2013). Look East Policy. *International Journal of Advancements in Research & Technology*, 2 (5), 169-184.
  41. Suri, M. (2023) Transboundary Water Challenges Are Impacting Sino-Indian Relations. *southasianvoices*, September 29, at: <https://southasianvoices.org/transboundary-water-challenges/>
  42. Swyngedouw, E. (2009). The political economy and political ecology of the hydro-social cycle. *Journal of Contemporary Water Research & Education*, 142(1), 56–60
  43. Vij, S., Warner, J. F., Mehta, A. S., & Barua, A. (2024). Status quo in transboundary waters: Unpacking non-decision making and non-action. *Global Environmental Change*, 85, 102821. 1-11.
  44. Wang, K. (2014). Rethinking Chinese Territorial Disputes: How the Value of Contested Land Shapes Territorial Policies, a Dissertation in Political Science Presented to the Faculties of the University of Pennsylvania In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy.
  45. Warner, J., Sebastian, A., Empinotti, V. (2012). Claiming (back) the land: the geopolitics of Egyptian and South African land and water grabs. In *Handbook of Land and Water Grabs in Africa*. Routledge. 223-242
  46. Wuthnow, J. (2016). Water War: This River Could Sink China-India Relations. *National Interest*. April 19. At: <https://nationalinterest.org/feature/water-war-river-could-sink-china-india-relations-15829>
  47. Wuthnow, J. (2016). Water Power, Water Worries: China's Goals and Challenges as the Brahmaputra's Uppermost Riparian, in N. Samaranayake et al., *Water Resource Competition in the Brahmaputra River Basin: China, India and Bangladesh* (Arlington, VA: CAN).
  48. Xavier, C. (2020). Sambandh as Strategy: India's new approach to regional connectivity. *Brookings Institution India Center*. 1-January, [https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/01/India%E2%80%99s-New-Approach-to-Regional-Connectivity-V3\\_M.pdf](https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/01/India%E2%80%99s-New-Approach-to-Regional-Connectivity-V3_M.pdf)
  49. Yan, W. (2013). Difficulties in Sino-Indian cross-border river cooperation. *Chinadialogue*, 2013. at: <https://dialogue.earth/zh/6/42113/>

50. Zeitoun, M, and Warner J. (2006). Hydro-hegemony—a framework for analysis of trans-boundary water conflicts. *Water policy* 8 (5). 435-460.

### Translated References to English

1. Allouche, J. (2020). Nationalism, legitimacy and hegemony in transboundary water interactions. *Water Alternatives*, 13(2), 286-301.
2. Ambatkar, S. (2000). The Quest for Looking East: Case Study of Indo-ASEAN Economic Linkages. *Foreign Trade Review*, 35(2-3), 22-41. <https://doi.org/10.1177/0015732515000203>
3. At: <https://hrdc.gujaratuniversity.ac.in/Uploads/EJournalDetail/30/1046/43.pdf>
4. Bajpae, C. (2017). Dephasing India's look East/Act east policy. *Contemporary Southeast Asia*, 348-372.
5. Baruah, T., Barua, A., & Vij, S. (2023). Hydropolitics intertwined with geopolitics in the Brahmaputra River Basin. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Water*, 10(2), 1-8.
6. Bragta, S. K. (2021). Evolving India's Look East to Act East Policy: An Analytical View. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 10(3), 325-333.
7. Cabinet Committee on Economic Affairs (2019). Enhancing Infrastructure in Arunachal Pradesh, July 17 at: <https://pib.gov.in/PressReleasePage.aspx?PRID=1579129>
8. Dar, B. A., & Ahmad, S. (2014). Major bilateral issues between China and India. *Arts and Social Sciences Journal*, 5(1), 1-
9. Downie, E. (2014). Narendra Modi's Northeast India Outreach, *The diplomat*, December 14, at: <https://thediplomat.com/2014/12/narendra-modis-northeast-india-outreach/>
10. Feng, Y., Wang, W., & Liu, J. (2019). Dilemmas in and pathways to transboundary water cooperation between China and India on the Yaluzangbu-Brahmaputra River. *Water*, 11(10), 2096, 1-16. At: <https://doi.org/10.3390/w11102096>
11. Friedman, G. and Fedirka, A (2017). Water and Geopolitical Imperatives. *Geopolitical Futures*. March 6. At: <https://geopoliticalfutures.com/water-geopolitical-imperatives/>
12. Ghosh, D. (2023). Look (Act) East Policy and Northeast India Achievements, Expectations and Realities. *South Asian Survey*, 30(1), 99-122. <https://doi.org/10.1177/09715231231197096>
13. Gogoi, P. (2019). Exploring The Issues of Ethnicity and Identity in North East India, *International Journal of Multidisciplinary Educational Research*, Volume 8, Issue 11(3). 1-10.
14. Goswami, N. (2010). China's Territorial Claim on Arunachal Pradesh: Crafting an Indian

- Response. *IDSA ISSUE BRIEF*, October 25 At: [https://www.idsa.in/system/files/IB\\_Chinasterritorialclaim.pdf](https://www.idsa.in/system/files/IB_Chinasterritorialclaim.pdf)
15. Hazarika, B. B., Hazarika, D., Saikia, D. D., Nath, A. K., & Hazarika, M. (2021). Resource Base of North East India; Problems and Prospects: A Descriptive Study. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(6). 5240 – 5267.
16. Hongzhou, Z. (2015). China-India Water Disputes: Two Major Misperceptions Revisited. *RSIS Commentary*, 19, 1-4.
17. Horam. M. (2022). Contextualizing India's "Act East" Policy Within the Geopolitical Dynamics of the Asia-Pacific Region. *Indian Journal of Asian Affairs*, Vol. 35, No. 1 . 58-72.
18. India to pay China Rs 82 lakh annually for Brahmaputra flood data, (2014). July 01. at: <http://www.rediff.com/news/report/india-to-pay-china-rs-82-lakh-annually-for-brahmaputra-flood-data/20140701.htm>
19. Institute for Defence Studies and Analyses (2010). Water Security for India: The External Dynamics. Institute for *Defence Studies and Analyses*. September, at: [http://www.indiaenvironmentportal.org.in/files/book\\_WaterSecurity.pdf](http://www.indiaenvironmentportal.org.in/files/book_WaterSecurity.pdf)
20. Jiang, H., Qiang, M., Lin, P., Wen, Q., Xia, B., & An, N. (2017). Framing the Brahmaputra River hydropower development: different concerns in riparian and international media reporting. *Water Policy*, 19(3), 496-512.
21. Jyoti Deka, B. (2021). Hydro-Politics Between India and China: The 'Brahma-Hypothesis' and Securing the Brahmaputra. *Asian Affairs*, 52(2), 327-343.
22. Khatik. M & Bhandari. U. (2021). India's Foreign Policy: A Transformation from 'Look East' to 'Act East' Policy. *UGC-Human Resource Development Centre*, Vol.13. (2). 542-551.
23. Kraak, E. (2012). Diverging discourses on the Syr Darya. *Geography, Environment, Sustainability*, 5(2), 36-50.
24. Mallah, A. Q. (2020). Hydropolitics and its Role in Shaping India-China Relations. *NIICE Commentary* 6048, September 28, at: <https://niice.org.np/archives/6048>
25. Manhas, N. S., Yadav G, H. (2024). Beyond the Border: Exploring the Complex Dynamics of Water Tensions Between India and China. *Discover Global Society*, 2(57), <https://doi.org/10.1007/s44282-024-00089-x>
26. Menga, F. (2016). Domestic and international dimensions of transboundary water politics. *Water Alternatives*, 9(3), 704-723.
27. Ministry of Development of North Eastern Region (2008). North Eastern Region Vision 2020. May 13. At: [https://necouncil.gov.in/sites/default/files/about-us/Vision\\_2020.pdf](https://necouncil.gov.in/sites/default/files/about-us/Vision_2020.pdf)

28. Ministry of Development of North Eastern Region (2008-2009), NORTH EAST REGION - VISION 2020, ANNUAL REPORT 2008 -09 At: [https://mdoner.gov.in/contentimages/files/north\\_east\\_region\\_vision\\_2020\\_2008-09.pdf](https://mdoner.gov.in/contentimages/files/north_east_region_vision_2020_2008-09.pdf)
29. Mirumachi, N., Allan, J. A. (2007). Revisiting transboundary water governance: Power, conflict cooperation and the political economy. In Proceedings from CAIWA international conference on adaptive and integrated water management: Coping with scarcity. Basel, Switzerland (Vol. 1215). 1-21
30. Molle, F., Mollinga, P. P., Wester, P. (2009). Hydraulic bureaucracies and the hydraulic mission: Flows of water, flows of power. *Water alternatives*, 2(3). 328-349.
31. Mundhra, S. (2022). China Is Milking India of Millions of Dollars in Exchange for Hydrological Data on Brahmaputra River. January 18. At: <https://www.eurasiantimes.com/china-india-hydrological-data-on-brahmaputra-river/>
32. Nagheeby, M., Warner, J. (2018). The geopolitical overlay of the hydro politics of the Harirud River Basin. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 18, 839-860.
33. New bridge will spur a revolution: Modi, (2021). *The Hindu*. December 03, at: <https://www.thehindu.com/news/national/other-states/dhola-sadiya-bridge-indias-longest-river-bridge-inaugurated-by-pm-modi/article18582249.ece>
34. Ozukum, J B. (2022). Impact of China on India's Act East policy. *Kesari Mahratta Trust*, Volume-I, Issue-I, 1-15. November, [http://mahratta.org/CurrIssue/2022\\_November/10.%20Impact%20of%20China%20on%20India's%20Act%20East%20policy-%20J%20Benjong%20Ozukum.pdf](http://mahratta.org/CurrIssue/2022_November/10.%20Impact%20of%20China%20on%20India's%20Act%20East%20policy-%20J%20Benjong%20Ozukum.pdf)
35. Pak, JH. (2016). China, India, and war over water. *Parameters* 46, no. 2. 54-67.
36. Patgiri, R., & Hazarika, O. B. (2023). Look (Act) East Policy and Northeast India: Reimagining the space through institutional, physical and social connectivity. *International Studies*, 60(2), 176-196.
37. Peng, L. (2015). Yarlung Tsangpo-Brahmaputra River in China-India Relations: A Case of Asymmetric Interdependence. *Institute of Regional Studies*, Islamabad 33, no. 4. 1- 15
38. Prasenjit, D. (2018). Nationalism and development in Asia. *Econstor*, WIDER Working Paper No. 2018/95, 1-21. At: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/190144/1/wp2018-095.pdf>
39. Rahman, M. Z. (2014). Territory, roads and trans-boundary Rivers: An analysis of Indian infrastructure building along the Sino-Indian border in Arunachal Pradesh. *Eurasia Border Review*, 5(1), 59-75.
40. Sundaram, A. (2013). Look East Policy. *International Journal of Advancements in*

- Research & Technology*, 2 (5), 169-184.
41. Suri, M. (2023) Transboundary Water Challenges Are Impacting Sino-Indian Relations. *southasianvoices*, September 29, at: <https://southasianvoices.org/transboundary-water-challenges/>
  42. Swyngedouw, E. (2009). The political economy and political ecology of the hydro-social cycle. *Journal of Contemporary Water Research & Education*, 142(1), 56–60
  43. Tishehyar, M., Fathi, M.J., Dashtgerd, M. (2018). India and China's Hegemonic Competition in the South and Southeast of Asia (With Special Focus on Economic and Military Components). *Journal of Subcontinent Researches*, 10(34), 65-86. **(In Persian)**
  44. Vakili, B., Karimi, M., Tabarsi, M. (2023). India's Strategic Risks in the Initiative Framework of the One Road-Belt, *International Studies Journal (ISJ)*, 20(1), 145-167, DOI: 10.22034/ISJ.2023.377029.1956 **(In Persian)**
  45. Vij, S., Warner, J. F., Mehta, A. S., & Barua, A. (2024). Status quo in transboundary waters: Unpacking non-decision making and non-action. *Global Environmental Change*, 85, 102821. 1-11.
  46. Wang, K. (2014). Rethinking Chinese Territorial Disputes: How the Value of Contested Land Shapes Territorial Policies, a Dissertation in Political Science Presented to the Faculties of the University of Pennsylvania in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy.
  47. Warner, J., Sebastian, A., Empinotti, V. (2012). Claiming (back) the land: the geopolitics of Egyptian and South African land and water grabs. In *Handbook of Land and Water Grabs in Africa*. Routledge. 223-242
  48. Wuthnow, J. (2016). Water War: This River Could Sink China-India Relations. *National Interest*. April 19. At: <https://nationalinterest.org/feature/water-war-river-could-sink-china-india-relations-15829>
  49. Wuthnow, J. (2016). Water Power, Water Worries: China's Goals and Challenges as the Brahmaputra's Uppermost Riparian, in N. Samaranayake et al., *Water Resource Competition in the Brahmaputra River Basin: China, India and Bangladesh* (Arlington, VA: CAN).
  50. Xavier, C. (2020). Sambandh as Strategy: India's new approach to regional connectivity. *Brookings Institution India Center*. 1-January, [https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/01/India%E2%80%99s-New-Approach-to-Regional-Connectivity-V3\\_M.pdf](https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/01/India%E2%80%99s-New-Approach-to-Regional-Connectivity-V3_M.pdf)
  51. Yan, W. (2013). Difficulties in Sino-Indian cross-border river cooperation. *Chinadialogue*,

2013. at: <https://dialogue.earth/zh/6/42113/>
52. Zeitoun, M, and Warner J. (2006). Hydro-hegemony—a framework for analysis of trans-boundary water conflicts. *Water policy* 8 (5). 435-460.